

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het Duitse jeugdstrafrecht

Kurtovic, E.; Weijers, I.

Citation

Kurtovic, E., & Weijers, I. (2010). Het Duitse jeugdstrafrecht. *Tijdschrift Voor Familie- En Jeugdrecht*, 32(1), 8-13. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3195094>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3195094>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het Duitse jeugdstrafrecht

E.G. Kurtovic LLM, prof. dr. I. Weijers, datum 01-01-2010

Datum	01-01-2010
Auteur	E.G. Kurtovic LLM, prof. dr. I. Weijers
Vakgebied(en)	Bijzonder strafrecht / Jeugdstrafrecht
Wetingang	Sv art. 495a;

In *FJR 2009* aflevering 11 (*FJR 2009*, 106) werd verslag gedaan van de gang van zaken bij de Children's Hearing en het Youth Court in Schotland. In deze bijdrage wordt het jeugdstrafrecht in Duitsland onder de loep genomen. Na een korte schets van de bewogen geschiedenis van het Duitse jeugdstrafrechtssysteme geven we een beeld van het huidige materiële jeugdstrafrecht en het jeugdstrafprocesrecht in Duitsland, om ten slotte in te zoomen op de praktijk van de jeugdstrafzitting bij onze oosterburen.

1 Inleiding

Net als in Nederland staat het jeugdstrafrecht in Duitsland in het teken van opvoeding. (Her)opvoeding komt op de eerste plaats, voor vergelding en algemene preventie. De pedagogische oriëntatie van de *Jugendgerichtsgesetz* komt onmiskenbaar naar voren in zowel het Duitse materiële jeugdstrafrecht (par. 3) als het jeugdstrafprocesrecht (par. 4). Om een goed beeld krijgen van het huidige jeugdstrafrecht in Duitsland is een korte schets van de geschiedenis ervan noodzakelijk.

2 Geschiedenis

Aan het eind van de negentiende eeuw manifesteerde zich in Duitsland, net als in ons land en in België, een sterke beweging voor hervorming van het strafrecht. Aan deze zogenoemde Moderne Richting in het strafrecht zijn de namen verbonden van de oprichters van de *Internationale Kriminalistische Vereinigung* (IKV), de Duitser Franz von Liszt, de Belg Adolphe Prins en de Nederlander Gerard Anton van Hamel. De IKV verlangde actieve staatsinterventie in de maatschappelijke verhoudingen en zag het strafrecht als een belangrijk sturingsinstrument voor de overheid.^[1] Een van haar belangrijkste aandachtsgebieden betrof de maatschappelijke reactie op overlast en delinquentie van jeugdigen. Zo werd al in 1878 op het Tweede Internationaal Penitentiair Congres in Stockholm besloten dat delinquente kinderen niet moesten worden gestraft, maar opgevoed om ze in staat te stellen 'een eerlijk bestaan te verwerven en tot nut voor de gemeenschap uit te groeien in plaats van tot nadeel'. Jeugdcriminaliteit werd primair gezien als een kwestie van 'verwaarlozing'.^[2] De overheid diende op te treden als *parens patriae*.

In ons land resulteerde dit strafrechtelijke hervormingsstreven, in aansluiting op een al eerder op gang gekomen beweging voor kindbescherming, in de totstandkoming van onze Kinderwetten van 1901.^[3]

In Duitsland bleek deze beweging rond de eeuwwisseling echter nog niet sterk genoeg om verandering van wetgeving met betrekking tot delinquente jeugd te kunnen bewerkstelligen. Pas na de Eerste Wereldoorlog lukte het hier om een wetswijziging voor elkaar te krijgen. Duitse pioniers van strafrechtelijke hervorming slaagden erin om de publieke opinie ervan te overtuigen dat vele jongeren door de oorlogservaringen waren getekend en verwaarloosd. De meeste strafbare gedragingen van jongeren zouden dan ook als gevolg van die ervaringen moeten worden beschouwd en eerder als roep om hulp dan als weloverwogen inbreuk op de wet moeten worden opgevat. In 1923, een jaar nadat in ons land het Wetsontwerp tot invoering van de kinderrechter en de ondertoezichtstelling van minderjarigen inwerking trad, kwam in Duitsland een apart jeugdstrafrecht tot stand met de introductie van de *Jugendgerichtsgesetz* (JGG).

Het meest opvallend aan de JGG is dat zij van toepassing was (en is) op 14- tot 18-jarigen. Hiermee kwam een einde aan de praktijk dat jongeren vanaf 12 jaar strafbaar waren. Deze relatief hoge minimumleeftijd van strafrechtelijke verantwoordelijkheid is des te opvallender als die wordt afgezet tegen de toenmalige situatie in Nederland. Immers, in ons land was bij de introductie van de strafrechtelijke kindrewet van 1901 de eis van een ondergrens losgelaten, terwijl een dergelijke ondergrens na decennia kritiek van deskundigen pas in 1965 weer werd ingevoerd en toen werd vastgesteld op 12 jaar. Verder is opvallend dat in de JGG de nadruk kwam te liggen op heropvoeding in plaats van op vrijheidsstraffen. De JGG schreef dwingend voor dat van straf moest worden afgezien wanneer heropvoedingsmaatregelen naar het oordeel van de rechtbank toereikend zouden zijn.^[4] Net als in Nederland en elders werd een speciaal systeem van jeugdsancties ingevoerd waarvoorheen eenvoudigweg het meerderjarigenstrafrecht werd toegepast en jongeren onder de 18 jaar strafvermindering kregen. Bovendien kon in Duitsland de vrijheidsstraf vanaf 1923 worden omgezet in een voorwaardelijke vrijlating en diende deze sanctie ten uitvoer te worden gelegd in speciale justitiële jeugdinstituten. Ook kreeg de jeugdrechtbank in 1923 een wettelijke basis.^[5] Voor 1923 moesten jongeren onder de 18 jaar voor een algemene rechtbank terechtstaan en waren de algemene procesvoorschriften van toepassing. De JGG introduceerde jeugdrechtbanken met speciale processuele regels, zoals het proces achter gesloten deuren.^[6]

Onder het nationaalsocialisme werden echter veel van bovengenoemde ontwikkelingen teruggedraaid. De minimumleeftijd voor strafrechtelijke vervolging kwam weer bij 12 jaar te liggen. Het meerderjarigenstrafrecht kon op jongeren van toepassing worden verklaard indien zij in hun ontwikkeling konden worden gelijkgesteld aan 18-jarigen en de ernst van het misdrijf dat vereiste. Het werd bijgevolg ook mogelijk de doodstraf aan jongeren op te leggen. Er werden tevens nieuwe disciplinaire maatregelen ingevoerd waarvan jeugddetentie de zwaarste was. Jeugddetentie werd op dat moment als het meest moderne nationaalsocialistische heropvoedingsmiddel beschouwd en gold als essentie van het Duitse jeugdstrafrecht.^[7] Zelfs de politie kreeg de bevoegdheid jeugddetentie op te leggen. De voorwaardelijke vrijlating werd in deze periode weer afgeschaft. Deze aanpassingen worden beschouwd als een gevolg van de repressieve tijdgeest van het nazisme. De nazi's interpreteerden 'heropvoeding' namelijk als *heropvoeding door* en niet als *heropvoeding in plaats van* strafoplegging.^[8] Pas in 1953, acht jaar na de Tweede Wereldoorlog, werd in de Bondsrepubliek de JGG van het nationaalsocialistische gedachtegoed ontdaan. De gevolgen waren ingrijpend en gingen zelfs verder dan de aanzet in de jaren twintig van de vorige eeuw. De strafbaarheidsgrens werd weer verhoogd naar 14 jaar, de voorwaardelijke vrijlating onder begeleiding werd heringevoerd en het jeugdstrafrecht kon nu ook van toepassing worden verklaard op jongvolwassenen (18 tot 21 jaar). Vooral met het oog op de huidige discussie in Nederland over de bovengrens is het interessant om te constateren dat in Duitsland in de praktijk momenteel in 62% van alle zaken betreffende jongvolwassenen het

jeugdstrafrecht wordt toegepast.^[9]

Voor een vergelijking met Nederland is vooral de meest recente verandering van het Duitse jeugdstrafrecht relevant. Terwijl in Nederland sinds 1995 sprake is van verharding, werden in Duitsland in 1990 drie belangrijke veranderingen doorgevoerd die juist een versterking van de heropvoedingsgedachte beoogden. Ten eerste werd een informele afdoening mogelijk voor feiten van geringe aard, zodat de jongere wel wordt gewaarschuwd, maar een stigmatiserende werking wordt voorkomen. Onderzoek naar het effect van sancties had namelijk uitgewezen dat ook buitengerechtelijke afdoening een generaal en specifiek preventieve werking heeft. Ten tweede werden ambulante maatregelen verkozen boven intramurale, vrijheidsontnemende maatregelen. Ten derde werd het heropvoedingsprincipe in de wet versterkt door sociaalconstructieve maatregelen.^[10] Deze nieuwe maatregelen, zoals het herstelgesprek, de sociale vaardigheidstraining en de leerstraf, werden van een wettelijke basis voorzien. Verder werd er meer gebruik gemaakt van de proeftijd bij straffen onder de twee jaar, werden strengere eisen gesteld aan voorlopige hechtenis voor jongeren van 14 en 15 jaar en werd bij voorlopige hechtenis rechtsbijstand verplicht. Ten slotte kreeg de officier van justitie de bevoegdheid te beslissen of er wel of niet tot vervolging wordt overgegaan.^[11] De officier van justitie is verplicht van vervolging af te zien als er een opvoedingsmaatregel of herstelgesprek wordt toegepast en voorgeleiding voor de rechter niet noodzakelijk is. De officier kan ten slotte de rechter ook verzoeken voorwaarden op te leggen zonder dat het tot een terechtzitting komt.

3 Materieel jeugdstrafrecht

De heropvoedingsgedachte is eveneens op verschillende manieren terug te vinden als fundament van het materiële jeugdstrafrecht. Deze gedachte staat namelijk voorop bij het bepalen van de strafmaat. Art. 5 JGG bepaalt dat bij strafoplegging allereerst gekeken dient te worden of kan worden volstaan met een opvoedingsmaatregel, zoals aanwijzingen, bijzondere voorwaarden, opvoedingsondersteuning of plaatsing in een opvoedingstehuis. Is dit niet het geval, dan volgt toepassing van een tuchtmiddel, zoals een transactie, geldboete of maximaal 4 weken 'Jugendarrest'. Volstaat dat evenmin, dan kan pas aan 'echte' straf worden gedacht, hetgeen neerkomt op jeugddetentie. Het maximum daarvan ligt overigens veel hoger dan in ons land; bij zeer ernstige delicten kan het oplopen tot 10 jaar. Naast en in combinatie met bovengenoemde straffen en maatregelen is het mogelijk nog andere aanvullende maatregelen op te leggen, zoals plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis, heropvoedingsinrichting of afkickcentrum, en ontzegging van de rijbevoegdheid.

Het blijkt echter niet eenvoudig de zwaarte van de verschillende maatregelen en straffen tegen elkaar af te wegen. Zo vallen de transactie en de geldboete in de tweede categorie; de tuchtmiddelen. Het opleggen van voorwaarden en opname in een jeugdinstelling, die beide, zeker voor jongeren, een tamelijk intensieve en relatief langdurige ingreep in de persoonlijke levenssfeer met zich brengen, vallen daarentegen in de eerste categorie. Dit sanctiesysteem wordt bijgevolg in de praktijk met de nodige flexibiliteit toegepast.^[12]

Bij het bepalen van de strafmaat dient de rechter zich wel te realiseren dat hij het strafrecht toepast en dat de opgelegde sanctie niet los kan staan van de strafbare daad en de schuld. Ondanks de sterke opvoedingsgedachte in het Duitse jeugdstrafrecht is men, in tegenstelling tot de Angelsaksische wereld, altijd sterk blijven hechten aan het proportionaliteitsprincipe, ook bij minderjarigen. Een proportionele straf wordt als rechtvaardig beschouwd en vanuit dat perspectief

wordt daaraan ook een (her)opvoedende werking toegeschreven.^[13] Men gelooft, veel minder dan in de Angelsaksische wereld en in ons land, in strafrecht als maatschappelijk sturingsinstrument. Daarom lijkt het Duitse systeem ook minder gevoelig voor de roep om zwaardere straffen en verlaging van de ondergrens van strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Men gelooft daarentegen erg in de maatschappelijk-opvoedende werking van een rechtvaardig strafrecht.

4 Het Duitse jeugdstrafprocesrecht

In dat perspectief dient de rechter de jeugdige verdachte die voor hem verschijnt ervan te overtuigen dat hij zich niet kan onttrekken aan de gevolgen van zijn gedrag en dat hij de rechter daarvoor onder ogen moet komen. De opvoedende werking van de confrontatie met de rechter wordt ondersteund doordat streng wordt toegezien op de uitvoering van voorwaarden en maatregelen en de rechter bij niet-naleving snel ingrijpt.^[14] In feite wordt aan de terechtzitting zelf al een zekere heropvoedende werking toegeschreven. Uitgangspunt is dat de rechter op de zitting met de jongere een diepgaand gesprek aanknoopt over zijn foute gedragingen en daarbij ook perspectief biedt aan de jongere. Hiervoor dient de rechter wel de tijd te nemen, hetgeen wegens de druk om veel zaken in korte tijd af te handelen lang niet altijd mogelijk is.

Aansluitend is in art. 37 JGG vastgelegd dat de jeugdrechtbank dient te bestaan uit rechters die pedagogisch onderlegd zijn en ervaring hebben op het gebied van (her)opvoeding van jongeren. Deze speciale eisen gelden niet alleen voor rechters, maar ook voor de officieren van justitie en de jeugdrechtshulp. Sommige auteurs constateren echter een kloof tussen deze wettelijke vereisten en de praktijk.^[15]

De jeugdrechtshulp is een speciale procesdeelnemer in het jeugdstrafrecht. Zij bevat zowel elementen van ons Bureau Jeugdzorg als van onze Raad voor de Kinderbescherming. Haar functie is tweeledig. Aan de ene kant staat zij ter beschikking van de rechter; zij geeft tijdens de zitting informatie over het niveau van ontwikkeling en de sociale vaardigheden van de jeugdige verdachte en over de mogelijkheden om herhaling te voorkomen, en zij adviseert de rechter over de toe te passen sanctie. Aan de andere kant probeert zij de jongere te helpen door sociaalpedagogische bijstand te verlenen gedurende de zitting en eventueel specifieke jeugdzorg in te schakelen. Volgens sommigen kan deze dubbelfunctie in de praktijk leiden tot scepsis en wantrouwen bij de jongere.^[16]

Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek geldt als uitgangspunt dat de persoonlijke omstandigheden van de jongere dienen te worden onderzocht, waarbij de opvoeders, de school en de werkgever worden geraadpleegd, om een zo goed mogelijk beeld van hem te krijgen. Wegens het risico van stigmatisering wordt hierbij het proportionaliteitsprincipe streng in acht genomen. Omvangrijke onderzoeken die ernstig inbreuk maken op de privésfeer van de jongere zijn alleen toegestaan bij zware misdrijven en bij bekende verdachten.^[17] Tijdens het vooronderzoek kunnen tevens maatregelen betreffende de opvoeding van de jongere, zoals verandering van werkplek, een contactverbod of plaatsing in een jeugdzorginstelling, worden genomen en kan jeugdzorg worden ingeschakeld.

Voor de terechtzitting geldt als regel dat deze plaatsvindt achter gesloten deuren. Bij jongvolwassenen is de terechtzitting in beginsel openbaar, tenzij het in het belang van de jongvolwassene wordt geacht de deuren te sluiten. In Duitsland hebben de opvoeders van de jongere geen aanwezigheidsplicht, wel een aanwezigheidsrecht, afgeleid van het recht van de verdachte om aanwezig te zijn en hoor en wederhoor toe te passen.^[18] De jongere is daarentegen wel verplicht

aanwezig te zijn, behalve in geval van bijzondere omstandigheden, zoals een gering feit. Dit is vanuit Nederlands perspectief opvallend, omdat ons jeugdstrafprocesrecht in dit opzicht geen uitzondering kent. In Nederland is de minderjarige zonder meer verplicht in persoon te verschijnen (art. 495a Sv). Bij de fase van strafoplegging wordt van jeugdrechters verwacht dat zij de persoonlijkheid van de verdachte, zijn ontwikkeling en zijn sociale achtergrond op de juiste manier in de op te leggen sanctie weten te verdisconteren. Wanneer de rechter een straf oplegt, dient deze daarom een zorgvuldige omschrijving van de persoon van de dader te bevatten. Kenmerkend voor de sterke beschermende opvoedingsgedachte in het Duitse jeugdstrafproces is dat dit soort overwegingen niet aan de dader worden medegedeeld indien de verwachting is dat dit negatief zal bijdragen aan diens ontwikkeling. Om precies dezelfde reden kan de verdachte tijdelijk worden uitgesloten van de zitting.

5 De zitting bij de Duitse jeugdstrafrechter

Om zicht te krijgen op hoe de heropvoedingsgedachte in de praktijk van het Duitse jeugdstrafrecht vorm krijgt, is door de eerste auteur in december 2008 en januari 2009 onderzoek verricht bij twee Duitse rechtbanken. Het onderzoek bestond uit observaties van ruim vijftig jeugdstrafzittingen. Behalve de juridische kenmerken van de zaak werd ook de communicatie tussen de verschillende procesdeelnemers bestudeerd. Daarbij was onder andere aandacht voor de mate waarin de rechter zich direct richt tot de jongere en tot diens ouders, de ruimte die de jongere krijgt om zijn verhaal voor het voetlicht te brengen, de houding van de rechter, diens taalgebruik, intonatie en stemvolume, en de mate waarin de rechter appelleert aan de morele kant van het gedrag van de jongere. Er zijn jeugdstrafzittingen bekeken bij het *Amtsgericht* Köln en het *Amtsgericht* Bergisch Gladbach, een klein dorpje nabij Köln. Bergisch Gladbach heeft een kleine rechtbank, terwijl Köln een grote rechtbank heeft waar aanzienlijk meer jeugdstrafzittingen worden gehouden. Het verschil tussen de rechtbank in de grote stad en de dorpsrechtbank is duidelijk zichtbaar in het aantal zaken en de snelheid waarmee zaken worden afgehandeld. In *Amtsgericht* Bergisch Gladbach werken slechts twee jeugdrechters en worden drie dagen in de week jeugdstrafzittingen gehouden, welke minimaal een half uur duren, maar soms zelfs de hele dag in beslag nemen. Bij *Amtsgericht* Köln zijn in totaal acht jeugdrechters werkzaam en worden alle dagen van de week jeugdstrafzittingen gehouden. Opvallend is dat deze aanzienlijk korter van duur zijn, namelijk gemiddeld zo'n 15 tot 30 minuten, wat door de rechters wordt verklaard door de hoge tijdsdruk die er is omdat er relatief meer criminaliteit voorkomt in de grote stad.

5.1 Actieve participatie

We zoomen in dit artikel in op de pedagogische dimensie van de jeugdstrafzitting. Daarbij gaat het met name om twee 'opgaven': 1) de jongere zo goed mogelijk laten deelnemen, en 2) appelleren aan het besef dat hij verantwoordelijk is voor wat is aangericht.^[19] De eerste taak, het bevorderen van deelname, kan op twee manieren worden bereikt. Ten eerste door interactieve communicatie met de jongere en ten tweede door de zitting begrijpelijk te maken voor de jongere. Net als in Nederland probeert de Duitse jeugdstrafrechter de jongere vaak bij de zitting te betrekken door hem naar aanleiding van de tenlastelegging te vragen uitleg te geven en zijn kant van het verhaal te vertellen. De tenlastelegging bestaat echter uit de letterlijke wettekst en is zodoende formeel-juridisch geformuleerd, waardoor het voor de jongere moeilijk te begrijpen kan zijn wat hem precies ten laste wordt gelegd. Hier ligt dus allereerst een taak voor de rechter om in alledaagse taal samen te vatten wat hem ten laste wordt gelegd. In de praktijk gebeurt dit weinig en lijkt de rechter er vaak van uit te gaan dat de jongere

precies weet waar het over gaat, omdat hij het feit zelf heeft gepleegd.

Daarnaast kan de actieve participatie van de jongere aan bod komen bij de vragen naar de persoonlijke omstandigheden en bij de bespreking van de rapportage van de jeugdrechtspraak. De jeugdrechtspraak leest tijdens de zitting diens rapportage voor over de persoonlijke omstandigheden van de jongere. Ook de rechter stelt regelmatig vragen over de persoonlijke omstandigheden van de jongere, zowel aan de jongere zelf als aan diens ouders. Dit kan de jongere het idee geven dat men in hem is geïnteresseerd, doordat zijn mening en die van zijn ouders wordt gerespecteerd. Er wordt zodoende tijdens de zitting op verschillende manieren zichtbaar dat er serieus naar de jongere wordt geluisterd.

Toch is *dat* er vragen worden gesteld minder van belang dan *de manier waarop* er vragen worden gesteld. En op dit punt manifesteert zich een niet onbelangrijk verschil met de wijze waarop de kinderrechter in Nederland gewoonlijk te werk gaat. De Duitse jeugdstrafrechters hanteren namelijk regelmatig een vrij dwingende manier van vragen. De jongere lijkt zich hierdoor niet erg vrij te voelen uit eigen beweging te verklaren of iets anders te verklaren dan de rechter wil horen. De jongere kan hierdoor zelfs de indruk krijgen dat hij een bekenkend of een zichzelf beschuldigend antwoord *moet* geven. Er lijkt bij onze oosterburen minder ruimte voor een vrije en autonome inbreng van de jongere. In die zin vertoont de rechter een minder open, minder onbevooroordeelde en minder in het eigen verhaal van de jongere geïnteresseerde houding.

Teneinde actieve deelname te bevorderen, dient de rechter ook het begrip bij de jongere te bevorderen. Sommige jongeren weten niet wat hen te wachten staat of wanneer er iets van hen wordt verwacht tijdens een jeugdstrafzitting. Toch geeft de Duitse rechter over het algemeen geen uitleg over de gang van zaken of het verloop van een zitting. Wel was zeer duidelijk dat de rechter de jongere aanspreekt op het niveau dat past bij diens leeftijd en zo min mogelijk juridisch jargon gebruikt. Na het uitspreken van het vonnis geeft de rechter bovendien uitvoerig uitleg over de opgelegde straf. Hiermee wordt ervoor gezorgd dat de jongere goed begrijpt op welk gedrag om welke reden de straf (of maatregel) volgt, en tevens wat de consequenties zijn als hij zijn straf (of maatregel) niet volbrengt of als hij in herhaling valt.

5.2 Beroep op verantwoordelijkheidsbesef

Behalve versterken van de participatie van de jongere in het proces, zal de rechter ook proberen enig beroep te doen op het verantwoordelijkheidsbesef van de jongere. Dit lijkt in Duitsland met name te gebeuren door het oproepen van gevoelens van schaamte. Duitse jeugdrechtbanken kunnen moralistische vragen stellen, als: 'Hoe heb je dat kunnen doen? Hoe kun je zo dom zijn? Het is toch absoluut stom dat je zoiets hebt gedaan?' Daarnaast spreken zij verdachten vaak op een strenge toon en paternalistisch toe. De gevoelens van schaamte en vernedering die dit bij een jongere kan oproepen, dragen niet altijd zonder meer bij aan het bevorderen van moreel besef. Deze gevoelens kunnen bij adolescenten juist de neiging oproepen zich af te sluiten voor hetgeen er wordt gezegd, omdat zij in hun identiteit worden geraakt, die op die leeftijd erg kwetsbaar is. Vragen die bedoeld zijn om de zelfreflectie van de jongere te prikkelen, kunnen, doordat ze bovenal een appel doen op schaamtegevoel, juist hun doel missen wanneer de jongere zich gekwetst voelt en zich afsluit.

Effectiever zijn pogingen om de jongere te doordringen van de gevolgen van zijn gedrag door concrete confrontatie daarmee. Aldus wordt niet aan schaamte maar aan schuldbesef geappelleerd en dat is voor jongeren veel beter hanteerbaar. Ook deze benadering zien we bij de Duitse kinderrechter, die de jongere regelmatig wijst op de consequenties van zijn gedrag voor zowel hemzelf en zijn familie, als het slachtoffer. Zo wordt er op gewezen wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn van een verkeersmisdrijf of een beschadigde vertrouwenspositie waardoor de baan of stageplek van de jongere op het spel komt te staan. Bij het opleggen van een taakstraf wordt er vaak op gewezen dat er vier weken vervangende

hechtenis boven het hoofd van de jongere hangt voor het geval hij zijn taak niet volbrengt. Ook wordt er vaak gewaarschuwd dat het de laatste keer is dat de jongere er met een relatief lichte straf vanaf komt en dat hij de volgende keer een detentiestraf zal moeten ondergaan.

Opvallend is dat de meeste jeugdrechters die wij aan het werk hebben gezien en gesproken, er geen genoegen mee nemen dat een verdachte niets wil verklaren. Daardoor lijkt in het Duitse jeugdstrafproces onvoldoende rekening te worden gehouden met het zwijgrecht en met de onschuldpresumptie. Door dwingende vragen te stellen lijken rechters in de praktijk niet altijd onbevooroordeeld. Tijdens de zitting heeft de rechter de touwtjes dus stevig in handen door de jeugdige verdachte indringend te ondervragen met een veelal moralistische ondertoon. Des te opvallender is de bescheiden rol van de andere partijen, de officier van justitie en de advocaat.^[20] Daarnaast is het opvallend dat een ander rechtsbeginsel niet altijd wordt toegepast, namelijk de verdachte wijzen op de mogelijkheid een rechtsmiddel in te stellen. Ten slotte bleek ook de geslotenheid van zittingen niet altijd even strikt gewaarborgd, omdat er in Duitsland geen bode dienst doet. Betrokkenen worden opgeroepen via de intercom. Deelnemers die bij een zittingszaal aankomen kunnen dan ook zomaar de deur opendoen om te kijken welke zaak er precies aan de gang is.

6 Tot besluit

Zowel in de theorie als in de praktijk van het Duitse jeugdstrafrecht staan norminprenting en heropvoeding van de jongere voorop. De processuele voorschriften en de uitoefening daarvan door de rechter dienen er mede toe te leiden dat de jeugdige verdachte zich serieus genomen en begrepen voelt tijdens de zitting. Het jeugdstrafproces is dus in vergaande mate toegespitst op de persoon van de dader om daarmee zijn ontwikkeling en heropvoeding te dienen.

Geconcludeerd kan worden dat bij Duitse jeugdstrafzittingen aan de twee pedagogische taken in voldoende mate wordt voldaan. Toch worden niet alle mogelijkheden hiertoe even optimaal benut. Net als in Nederland hopen en beogen de Duitse jeugdstrafrechters dat ze eraan kunnen bijdragen jongeren door middel van strafrechtelijk ingrijpen van het slechte pad af te brengen. Zo wordt ervoor gewaarschuwd dat als de jongere eenmaal volwassen is, hij er niet meer met een (relatief) lichte straf vanaf zal komen. Typerend is ook dat de jongere aan het einde van vrijwel alle zittingen het dringende advies mee krijgt zijn opleiding af te maken en te zorgen dat hij een goede baan vindt, zodat hij zijn eigen verantwoordelijkheid kan dragen en zelfstandig in zijn levensonderhoud kan voorzien. Ook benadrukken jeugdstrafrechters vaak tijdens de zitting dat dit *het* moment is om ervoor te kiezen weer het rechte pad op te gaan en dat zij de jongere daar door middel van de opgelegde sanctie bij willen helpen. Een rechter drukte het als volgt uit: 'Je hebt nu de leeftijd waarop je keuzes maakt waarmee je of de goede of de slechte kant op gaat. Dus: zet je in voor je studie, maak hem af en zorg dat je niet meer steelt!'

Dit zijn allemaal typisch pedagogische prikkels die inderdaad kunnen bijdragen aan de betekenis van de zitting als omslagmoment, of *turning point*, in het leven van de jongere die voor de rechter moet verschijnen. Het is echter de vraag of de vrij moraliserende toonzetting van de Duitse kinderrechter daar geen afbreuk aan doet.

Voetnoten

[*]

E.G. Kurtovic, LL.M. heeft de master Legal Research aan de Universiteit Utrecht afgerond. Prof. dr. I. Weijers is bijzonder hoogleraar Jeugdrechtspiegeling aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht en universitair hoofddocent Pedagogiek aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van dezelfde universiteit.

[1]

M.S. Groenhuijsen & D. van der Landen (eds.), *De Moderne Richting in het strafrecht. Theorie, praktijk, latere ontwikkelingen en actuele betekenis*, Arnhem: Gouda Quint 1990.

[2]

Vergelijk bijvoorbeeld het bekende rapport van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (1896), *Het vraagstuk van de verzorging der verwaarloosde kinderen*. Zie verder I. Weijers, *Schuld en schaamte: een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht*, Houten: Bohn, Stafleu & Van Loghum 2000, hoofdstuk 3.

[3]

J.J.H. Dekker, *Straffen, redden en opvoeden. Het ontstaan en de ontwikkeling van de residentiële heropvoeding in West-Europa, 1814-1914, met bijzondere aandacht voor 'Nederlandsch Mettray'*, Assen: Van Gorcum 1985.

[4]

4 H. Viehmann, *Jugendgerichte in Deutschland. Ost und West seit 1953*, Universität zü Köln, 25 November 2003, p. 5.

[5]

H. Ostendorf, *Jugendstrafrecht*, Baden: Nomos 2007, p. 49.

[6]

H. Ostendorf, *Das Jugendstrafverfahren. Eine einföhrung in die Praxis*, Baden: Nomos 2001, p. 7.

[7]

H. Ostendorf (2007), p. 49.

[8]

F. Döinkel, 'Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice', in: J. Junger-Tas & S.H. Decker, *International Handbook of Juvenile Justice*, Dordrecht: Springer 2006, p. 227.

[9]

H. Ostendorf, 'Jugendstrafrecht - Reform statt Abkehr', *Strafverteidiger* (28) 2008, p. 151.

[10]

B-D. Meier, D. Rössner & H. Schöch, *Grundrisse des Rechts. Jugendstrafrecht*, München: Verlag C.H. Beck 2007, p. 43.

[11]

H. Ostendorf, *Jugendstrafrecht*, p. 51.

[12]

Meier e.a. (2007), *Grundrisse des Rechts*, p. 114.

[13]

C. Friehoff, *Een praktische inleiding in het jeugdstrafrecht voor jeugdrechters*, Bielefeld: Amstgericht Bielefeld 2006, p. 3.

[14]

C. Friehoff, *Een praktische inleiding in het jeugdstrafrecht voor jeugdrechters*, Bielefeld: Amstgericht Bielefeld 2006, p. 4.

[15]

Meier e.a. (2007), *Grundrisse des Rechts*, p. 269.

[16]

Meier e.a. (2007), *Grundrisse des Rechts*, p. 280.

[17]

Meier e.a. (2007), *Grundrisse des Rechts*, p. 281.

[18]

In Nederland ligt inmiddels (september 2009) voor de tweede maal een wetsvoorstel bij de Eerste Kamer dat waarschijnlijk dit najaar zal worden behandeld, dat bepaalt dat ouders in beginsel *verplicht* bij de strafzitting van hun kind aanwezig moeten zijn. Zie I. Weijers, M. Bruning & G. de Jonge, 'Ouders dwingen tot bijwonen jeugdstrafzitting is slecht idee', *FJR* 2008, 61, p. 132-134.

[19]

I. Weijers, 'De pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting', in: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief* 2008, p. 315-323.

[20]

In Duitsland is toevoeging van een advocaat aan jongeren niet verplicht. Als belangrijkste voorwaarde hiervoor geldt dat de jongere onvoldoende vaardig is zichzelf te verdedigen.